

180 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ВАСИЛ ЛЕВСКИ – ДИАЛОЗИ ЗА ПАМЕТТА И МОДЕЛИ НА ИКОНИЗАЦИЯ

(Липчева-Пранджева, Л. & Гетова, Е. (2018). *Васил Левски*.
Из кривините на литературната иконография. София: Аз-буки)

Мария Панова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Сборникът „Васил Левски. Из кривините на литературната иконография“ представя докладите от юбилеен научен форум, посветен на 180-годишнината от рождението на Апостола. Книгата е своеобразна втора част на уникална по рода си инициатива, която стартира на рождената дата на българския национален герой през 2013 г. с международна студентска конференция. И двете прояви, които се провеждат в къщата музей „Васил Левски“ в град Карлово, се реализират благодарение на литературоведи от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Организираният през 2013 г. научен семинар „Текстът *Левски* – прочити в свой и в чужд контекст“ откри за първи път срещата на студенти българисти от университети във Виена, Фрайбург, Страсбург, Познан, Пловдив и София. Поставени в интригуващата ситуация едновременно на отстранението и своеобразното присвояване/припознаване на мита Левски, участниците в този семинар моделираха представата за единна интеркултурна комуникация. Докладите им, събрани в сборник, носещ заглавието на проекта, изграждат едно по-различно разбиране за сложния комплекс от процеси, превръщащи фигурата на Васил Левски в културогема. Проблематизирането на преводаческия трансфер, вглеждането в художествени и историографски текстове, търсенията на концептуални подобия на мита в сравнителната историческа перспектива, наблюденията върху

особени индикатори за културната памет, каквито са монументите, изградени в чест на Апостола, реализират говорене за Левски отвъд утвърденото и специфично българското. Темите, организирани около задачата да се разбере и осмисли централната позиция на Васил Левски в българския национален пантеон, осъществяват друг поглед към пространствата на българската културна памет и същевременно конструират възможности за пораждање на нова памет, а принципите на диалогичността, разбирането и съпреживяването изискват ново знание, нова опитност.

Водеща роля във формирането на тази опитност имат учените и преподавателите, които ръководят възпитаниците на различните европейски университети по пътя към прецизната научна работа. Тъкмо те са тези, които подемаат и разгръщат тона на диалога в сборника „Васил Левски. Из кривините на литературната иконография“. Докладите, поместени в него, маркират изследователския интерес на литературоведи, историци и културолози от Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Югозападния университет „Неофит Рилски“, Хайделбергския университет и Таракийския държавен университет „Григорий Цамблак“.

Самите имена на авторите са достатъчна провокация към всичко онова, което читателят трябва да очаква от интерпретациите. Издаващи богата ерудиция и разностранни интереси, изследователските текстове деликатно и целенасочено градят необходимото същностно разбиране за фигурата на Васил Левски. Проследяването на пътя към превръщането на българския национален герой в икона всъщност последователно обяснява конструктите на паметта. Сложният и комплексен процес на иконизация се оказва разчетен именно в различните механизми на паметта, в стратегиите както на нейното изграждане, съхраняване и препредаване, така и в устойчивия отказ от помнене или изтласквания в сферата на полузабравата. Така очертаните интерпретационни линии тръгват от образците на лирическият епос и началото на големия наратив за нацията, пресичат употребите на името и образа на Левски в българската и чуждестранната преса от края на XIX и началото на XX век, „сблъскват“ различни дискурси в анализите за формирането на революционната философия на Апостола на българската свобода, преминават през специфичното визуално закодиране на паметта за героя във фотографията и рисунъка на комикса, за да стигнат до най-съвременни литературни издания.

Прочитът на единадесетте текста, поместени в сборника „Васил Левски. Из кривините на литературната иконография“, би следвало да осмисли говоренето за Васил Левски най-вече като ценностно значим диалог. От една страна, този диалог продължава разширяването и преодоляването на границите на конкретно българското, заложи в проекта „Текстът *Левски* – прочити в свой и чужд контекст“. Включването на образа на Левски в словенски епос за българската героиня на Априлското въстание; мистериозно появилото се в

британските медии писане за пехотен полк, носещ името на героя; търсенето на идейни паралели между национализма на Джузепе Мацини и революционната философия на Апостола; маниерът във фотографията на един унгарец, запаметил образа на Левски подобно портрета на румънски владетел; моделирането на мита Левски в лириката на бесарабските българи и мястото му в самосъзнанието на подрастващото поколение българи от Молдова са обектите на изследователски вгледи, които несравнимо разширяват времевите и пространствените кодове в иконографията на Апостола.

От друга страна, принципът на диалогичността рефлектира върху подредбата на докладите в книгата. Интерпретативните подстъпи оформят няколко дискуссионни ядра, в същността на които подбраните тези изключително провокативно се засрещат и допълват. Така например, проблематиката на първите два текста засяга литературните стратегии на канонизация и иконизация в проекциите на българския лирически епос. В търсене на отговор на питането кой задава началото на сакралния статут на героя, Людмил Димитров настоява Ботев да бъде припознат като първи стратег. Авторът гради тезата, че Христо Ботев съзнателно и последователно следва Омировата „Илиада“, за да изгради модела на българския пантеон. Погледът върху механизмите на паметта в представеното изследване от Любка Липчева-Пранджева се отправя към една отлагана с повече от век среща диалог между два текста на Вазов и словенеца Антон Ашкерц, които, както се оказва, попадат най-вече в измеренията на несъгласията. Своеобразният спор е в начините, по които моделират паметта за българското и за Апостола. Рапсодията се изправя срещу одата, за да посочи Левски като значима личност, но в практики, които отреждат мястото на мита в изконната езиковост на колективната народна памет.

Преход от високите литературни образци към медийното отразяване съществуват изследванията на Елена Гетова и Благовест Златанов. Вгледи в употребите на името на Апостола в българската и британската преса от втората половина на XIX и началото на XX век ясно показва тенденция към политическо инструментализиране на фигурата на Васил Левски. Но същевременно, докато родното журналистическо говорене от това време гравитира около разразилата се битка между различните социални типове на интелектуалци и поборници, на противоречиви обществени, политически и житейски нагласи, в британските вестници назоваването от Благовест Златанов „държавническо иконизиране“ на Левски среща съпротива. Публикациите на Джон Макдоналд изместват държавническата символика, за да представят изключителността на българския национален герой.

Тази изключителност на Апостола сякаш е най-естествено да бъде обмислена през призмата на неговите собствени думи и дела, както и чрез словата на неговите съратници. Формирането и развитието на идеите и възгледите на Левски е обединяващото звено между докладите на Горан Благоев и Тодор

Радев, които на пръв поглед поставят в конфликт християнската вяра и радикалния национализъм. Нов и интересен с дълбочината на своите аргументи е разказът за религиозността на Левски, която според Горан Благоев оформя и неговата революционна философия. Сюжетиката на замонашването и размонашването в подобен дискурс чертае именно човешкия образ на смирения и отдаден на отечеството живот. Православните ценности се оказват неизменно вплетени в идеологията на българския революционер. Без да отхвърля тази теза, Тодор Радев добавя нови смисли към анализа на живота и делото на Васил Левски. Историографският поглед цели оттласкването от митичните и социополитическите пластове на времето, за да отдели истинската историческа личност. Това преоткриване проследява прехода от консервативен към революционен национализъм, осъществено благодарение косвеното влияние на Джузепе Мацини върху формирането на идеолога Левски.

Траекторията, която описва конструирането на националната памет, несъмнено преминава и през символиката на различните визуални образи на Апостола. Тази спорадично подхващана изследователска зона коментират текстовете на Григор Григоров и Николай Чернокожев. Първият текст анализира придобилата популярност във времето снимка на Левски в хусарска униформа, проследява съдбата на нейния създател и прави аналогии с други портрети от същия фотограф. А вторият описва употребата на портрета на Васил Левски в първия и единствен епизод на комикс за него. Интригуващият анализ на представената случка извежда портрета като ключ в разбирането на посланията. В този смисъл техниките в изграждането на визуалните представи на нацията за Дякона се оказват не по-малко значими и съдържателни механизми на неговото иконизиране.

Последните три текста от книгата насочват вниманието към съвременни литературни издания. Акцентът пада върху интерпретацията на фигурата на Апостола в лирическите книги у нас от последните десетилетия, откриваме наблюдения върху поезията на бесарабските български автори, както и информация за последните книги за Васил Левски, предназначени за детската и чуждестранната аудитория. И ако проучването на Елена Рацева за символизациите на образа на Васил Левски в самосъзнанието на бесарабските българи в поезията и резултатите от олимпиада в Тараклия свидетелства за значимото му място на централен идентификационен етнически маркер, то изследването на Гергина Кръстева коментира (не)наличното присъствие на Апостола и делото му като тема в лириката у нас. Проследеното движение на художествените превъплъщения на фигурата на Левски в творбите на „Априлското поколение“ и на поетите на „тихата лирика“ се оказват необходимо припомнени типологични детайли, за да се стигне до картината, която гради особената физиономичност на съвременната ни поезия. Съпроводена с отказ от интерпретации, обвързани с фигурата на Апостола, тя сякаш изтласква па-

метта за него в маргиналното поле на художествени изяви, а вглеждането в две лирически антологии спомня различните вариации на лирически език от епохата на социализма. Връщайки се към докладите, коментиращи медийните употреби на името на Апостола, възниква питането дали не можем да говорим за особена симптоматика, в която българското приема паметта за Апостола като самодостатъчна наличност и неведнъж си позволява посредствени употреби, докато в чужд контекст сякаш съвсем безпроблемно се издига статутът му на национална икона.

Важен акцент в текстовете на Елена Рацеева и Дора Чаушева е образованието на подрастващите поколения българи у нас и в чужбина. Личността на учителите, адаптираните детски издания и интерактивните обучения имат изключително значение както за съхраняването на паметта за Апостола на българската свобода, така и за формирането на национална идентичност.

Тъкмо механизмите на съхраняване и предаване на паметта събират в ценностно значим дебат изследователските усилия на литературоведи и историци в сборника „Васил Левски. Из кривините на литературната иконография“. Прочитът на текстовете, включени в него, поражда усещането за нестихващ диалог по неприключващия във времето и пространството път на познанието за Васил Левски и за българското. Така пред авторите и читателската им аудитория остава отворена перспективата за превръщането на подобни инициативи в традиционна част от празниците, организирани в чест на Апостола.

180 YEARS OF VASIL LEVSKI'S BIRTH – DIALOGUES ON MEMORY AND MODELS OF ICONIZATION

(Lipcheva-Prandzheva, L. & Getova, E. (2018). *Vassil Levski. Iz krivinite na literaturnata ikonografia*. Sofia: Az-buki)

✉ **Ms. Maria Panova, PhD. Student**
Plovdiv University “Paissii Hilendarski”
24, Tsar Asen St.
Plovdiv, Bulgaria
E-mail: mariapanova89@abv.bg